

A VEZÉR KÉT TESTE A TEST SZEREPE HORTHY MIKLÓS VEZÉRKULTUSZÁBAN¹

TURBUCZ DÁVID

Ravasz László dunamelléki református püspök 1931. december 6-án, a kormányzó neve napján elmondott prédikációjában a magyar nemzetet „egy élő testnek” nevezte, majd hozzátette, hogy „ennek a testnek mennyire élő tagja a mi kormányzónk”. Azt már nem tudta egyértelműen eldönteni, hogy a kormányzó a nemzet „szívével”, „fejével”, „homlokával”, „szemével” vagy a „kezével” azonosítható-e leginkább, mindezt nem is tartotta túlzottan lényegesnek, miután a legfontosabb szerinte az, hogy „minden magyar ember ő benne érzi magát”.² A nemzet és a vezér testére vonatkozó utalások tehát – az egykorú vezérekultuszokhoz hasonlóan – az 1919 és 1944 között hivatalos Horthy-kép alkotóelemének tekinthetők.³ Milyen összefüggésekben került ezekre sor? Milyen szerepet töltött be a test a Horthy Miklós személyével összefüggő diskurzusban?

A Horthy-kultusz a magyar történelem egyik válságperiódusának terméke: az 1918 és 1920 között történtek, így a háborús vereség, a Tanácsköztársaság, a román megszállás és Trianon stb. következményeként értelmezhető. A róla kialakított kép szerint „egyedül Horthy Miklós alkalmas” a válságjelenségek leküzdésére, az elveszített nemzeti nagyság helyreállítására, a „vágyott állapot” elérésére, kizárólag ő méltó a követésre. Megtestesíti mindazt, amit az őt követők el kívántak érni.⁴ Ez a kép nyolc rétegre bontható.⁵ A vezérekép rétegei, elemei együttesen és külön-külön is a fenti tételt igazolták: Horthy Miklós nélkül a magyarságnak nincs jövője, a magyar nemzet súlyos válsághelyzete csakis az ő iránymutatásával küzdhető le.

A vezérekép egyik rétege a vezér és a nemzet viszonyát érzékeltette. Eszerint Horthy és követői között „szétszakíthatatlan” kötelékek léteznek, ő a „nemzet atyja”, aki mögött a magyar nemzet egésze felsorakozott. A személyéhez kötődő évfordulókat emiatt az „egész nép”, „minden magyar” stb. megünnepli a kultikus kijelentések szerint. A vezér és a nemzet tehát egy nagy családot, összetartó közösséget alkot.⁶ Ebben az összefüggésben a vezér és a vezetettek kapcsolatának jellemzésében jut lényeges szerephez a test.

HORTHY MIKLÓS A NEMZET MEGTESTESÍTŐJE

A „vér a vérünkéből”, a „test a testünkéből” kifejezéseket emberek, családok, nemzetségek és a megválasztott király és az alattvalói összetartozásának kifejezésére már a Bibliában is alkalmazták.⁷

¹ A tanulmány előadás-változata a Hajnal István Kör *A test a társadalomban* című konferenciáján hangzott el Sümegen, 2013. augusztus 23-án.

² *Az Est*, 1931. december 8. 6. old.

³ Ez is kiválóan jelzi, hogy „a test mindig valamilyen diskurzusba vagy narratívába íródik bele, s mint ilyen nyelvi konstrukció”. Földesi Györgyi: Szövegek, testek, szövegtestek. A testírás-elméleti irányai. *Helikon*, 2011. 1–2. szám, 3. old.; A kortárs kultuszok közül lásd például Ian Kershaw: *A Hitler-mítosz. Vezérekultusz és közvélemény*. Kortina, Bp., 2003. 101–102., 104., 107–108. old.

⁴ Ennek elméleti háttéréhez lásd Ernst Cassirer: A modern politikai mítoszok technikája. In: Zentai Violetta (szerk.): *Politikai antropológia*. (Szemeszter) Osiris – Láthatatlan Kollégium, Bp., 39–40. old.

⁵ Ehhez lásd például Turbucz Dávid: Vezérekultusz és nyilvánosság. Horthy Miklós „országglásának” húszéves jubileuma (1939–1940). *Médiakutató*, 2010. 2. szám, 101–122. old.

⁶ Lásd például Turbucz Dávid: A Horthy-kultusz kezdetei. *Múltunk*, 2009. 4. szám, 194–195. old.; Turbucz Dávid: Horthy Miklós hetvenötödik születésnapja. In: Gebei Sándor – ifj. Bertényi Iván – Rainer M. János (szerk.): „...nem leleplezni, hanem megismerni és megérteni”. *Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére*. Liceum, Eger, 2011. 455–456. old.; Turbucz Dávid: Az „országépítő” kormányzó képének megjelenése az 1920-as évek második felében. *Kommentár*, 2011. 3. szám, 40–41. old.

⁷ Lásd 1Móz 29,14; 1Móz 37,27; 2Sám 5,1–2; 2Sám 19,13–15; 1Krán 11,1–3.

Hasonló kijelentések találhatók a Horthy születés- és névnapjain (június 18. és december 6.), a kormányzóválasztás (március 1.) és a budapesti bevonulás évfordulóin (november 16.) megjelent méltatásokban, vezércikkekben, tudósításokban, továbbá az évfordulós ünnepségeken elmondott beszédekben és ünnepi prédikációkban is. A fővezér, majd a kormányzó vidéki útjai is fontos szerepet töltek be a kultuszépítésben. 1920. január 6-án például, egy hónappal Horthy fővezéri látogatása előtt a következő felhívás jelent meg a *Kecskeméti Közlöny* hasábjain: „Ebben a gyászos időben az isteni gondviselés küldöttjéül kell tekintenünk Horthy Miklósrá, ki vér a vérünkből, test a testünkből s kinek ereje, bátorsága, képessége van hozzá, hogy Magyarországunknak tekintélyt adjon és szerezzen befelé is, és kifelé is, hogy ebből az irtózatos, halálos magyar összeomlásból egy új ezredévre talpra állhassunk. Kecskemét Népe! Erre a szent, nagy magyar föladatra adjatok erőt, lelkesedést, bizalmat a fővezérnek hatalmas arányú, méltó ünneplésekkel.”⁸ Soltész Elemér protestáns táborigazgató 1933. december 6-án, a kormányzó névnapján tartott táborigazgatói istentiszteleten többek között a következőket mondta: „A magyar nemzet története a szakadatlan csapások, megpróbáltatások láncolata, de egyben Isten állandó gondviselésének bizonyossága. [...] És nem adott-e tündöklő példaképül egy vezért, akit csak követnünk kell. Teremtett embert közöttünk, aki vérünkből való vér, aki teljes sorsközösségben él velünk, hogy példája nyomán visszatérjünk Istenünkhöz.”⁹

Horthy Miklós hetvenedik születésnapján, 1938. június 18-án Antal István, az Igazságügyi Minisztérium államtitkára a magyar történelem egészében helyezte el a kormányzó alakját, amikor a következőket mondta: „A magyar nemzet sajnos évszázadokon át meg volt fosztva attól a történelmi és erkölcsi erőttől, hogy saját testéből való test és saját véreből való vér tartsa kezében az ország kormányrúdját és olyan államfő álljon az állam legfelsőbb alkotmányossági posztján, aki miközülünk, a magyar fajból származva, szívében éli a magyar fájdalmakat és lelkében érzi a magyar élet összes nagy problémáit.”¹⁰ A különböző évekből vett idézetek jól jelzik, hogy e kultikus kijelentések – „vér a vérünkből”, „test a testünkből” – végeredményben rövid kiegészítések, közbeszúrások voltak a vezérkép többi eleme (a „szebb jövő” ígérete, az Isten küldötte stb.) mellett. Eszerint Horthy Miklós, a nemzet vezére „közülünk való”, származása, érzései, gondolatai a „mieinkkel” azonosak, egy „közülünk” („sorsközösségben él velünk”), „velünk” érez, ismer „minket”, pontosan tudja, hogy kik „vagyunk”, mit is „akarunk”, illetve hová „tartunk”. Értelemszerűen egy nemzeti vezérnek ezt pontosan kell tudnia. Antal István beszéde ráadásul történelmi kontextusban helyezi el a vezért. Szerinte ugyanis évszázadokon keresztül nem volt Horthy Miklóshoz fogható államfő Magyarországon, aki „mi közülünk” való, és „szívében éli a magyar fájdalmakat és lelkében érzi a magyar élet összes nagy problémáit”. Ezzel szemben a Habsburg-dinasztia sosem válhatott nemzeti dinasztivá, a Habsburg uralkodók nem váltak nemzeti uralkodókká. Ám a kormányzó igen, mert ő a nemzet testének része, „test a testünkből”, sőt nemcsak annak alkotóeleme, hanem – mint látható lesz – a nemzet szimbóluma. Azaz, ő maga a nemzet. A fentiekből logikusan következik, hogy a kultikus interpretáció keretei között Horthy Miklós a nemzeti törekvések, a magyarság („milliók”) érzéseinek megszemélyesítője. Ráadásul ez meglehetősen hamar megjelent a Horthy-képben. A *Mezőkövesd és Vidéke* írta 1919. december 14-én: „Egy név, amelyet milliók és milliók hordoznak az ajkukon és szívében, egy név, amely Kossuth Lajos óta soha nem volt annyira megtestesítője milliók eszményeinek és legszentebb érzéseinek, mint e nemes magyar

⁸ *Kecskeméti Közlöny*, 1920. január 6. 2. old.

⁹ *Az Est*, 1933. december 7. 9. old.; Lásd még például *Új Magyarság*, 1942. június 19. 3. old.

¹⁰ Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár K. 428. MTI „könyvismertető” hírek, a) sorozat, Napi tudósítások, 1938. június 18. 35. old. A Magyar Távirati Iroda digitalizált híryanagya elérhető az interneten: <http://mol.arcanum.hu/mti/opt/a090829.htm?v=pdf&a=start>

katoná”.¹¹ Az üzenet közel húsz év múltán sem változott: „A magyar nemzet vezére, akiben minden erőfeszítésünk, minden törekvésünk és minden egészséges életösztönünk testet ölt, akinek személyében egyesül és összpontosul az egész gazdag és bonyolult magyar valóság, elérkezettnek látta az időpontot, hogy közvetlenül forduljon az országhoz [utalás Horthy Miklós április 3-i rádióbeszédére]”.¹²

Horthy Miklós nemcsak a magyar nemzet törekvéseit testesítette meg, hanem a nemzet időtlenített (örök) erényeit, főbb tulajdonságait is.¹³ A kormányzót méltató cikkek és beszédek szerint a legfontosabb nemzeti erények közé tartozik a katonai vitézség, a lovagiasság, a bátorság, a magyar föld szeretete, „a magyar nép iránti patriarkális atyai érzés” és a keresztény hit¹⁴ mint azok az „örök magyar erények, [...] amelyek mindig naggyá tették a nemzetet”.¹⁵ A földjét művelő kormányzót „gazdaként”, „magyar úrként” és „vitéz” katonaként is méltatták,¹⁶ tehát sokak által ismert, bizonyos tekintetben hétköznapi, mindennapi kontextusban. Mivel a földművelés és a katonáskodás az egyszerű magyar emberek életében is jelen van, ezzel a vonásával a vezér nem emelkedik ki közülük, mert velük egy szinten van, egy „közülük”, hozzájuk hasonló.¹⁷ A *Levente* szerint „a magyar nép tündöklő emberi és katonai erényei testesülnek meg” Horthyban, aki a „nép vágyainak, reményeinek, gondolkodásának, jellemének és nemzeti álmainak kifejezője”.¹⁸ A nemzetnek így nincs oka félni a jövőtől, hiszen vezére birtokában van minden kiváló és „örök” magyar tulajdonságnak. Horthy tökéletes nemzeti vezér. Az „örök” jelző azt is sugallja, hogy maga a nemzet is örök. Aki tehát Horthy Miklósról tekint, az magát a magyar nemzetet látja. Erre utalt Ravasz László is: „minden magyar ember ő benne érzi magát”.¹⁹ A Herczeg Ferenc szerkesztésében 1939 őszén megjelent *Horthy Miklós* című reprezentatív kötet egyik tételmondata is ezt az üzenetet erősítette: „A nép, ha Horthy Miklóst látja, mintegy aranytükörben nézi önmagát. A saját faji vonásait látja az arcán és érzi, hogy joggal lehet büszke a fájára.”²⁰ Horthy teste tehát a magyarságot jelenítette meg, a vezér egy volt a nemzettel, a nemzet egy volt vezérével. „Horthy Miklós személyében testesült meg az igazi magyar nemzeti egység és a magyar élet egész történelmi akarata és hatalma. [...] ő jelentette nemzetének számára a stabilitást, s az irányt, amelyet járni és követni kell.”²¹ Kállay Miklós 1943. június 18-án, a kormányzó születésnapján rádióbeszédében jelentette ki: „Az örökéletű magyarság fiatal erejének, lelkének megtestesülése, megszemélyesítője Horthy Miklós. Amikor Őt ünnepeljük, magunkat becsüljük, amikor Őt köszöntjük, magunk mellett teszünk hitvallást.”²² Ebből következően nem túlzottan meglepő a következő állítás sem: „Ha [a kormányzó] akar valamit, azt a nemzet is akarja. Ha a nemzet akar valamit, azt ő is akarja.

¹¹ *Mezőkövesd és Vidéke*, 1919. december 14. 1. old.

¹² *8 Órai Újság*, 1938. április 5. 3. old.

¹³ Néhány évtizeddel korábban Kossuth Lajos is a nemzet szimbólumává vált.

¹⁴ Lásd például Fabinyi Tihamér: *Fabinyi Tihamér ünnepi beszéde vitéz nagybányai Horthy Miklós Őfőméltósága, Magyarország kormányzója 75. születésnapja alkalmából*. Athenaeum, Budapest, 1943. 5–6. old.; *Pesti Hírlap*, 1938. június 19. 1. old.; *Reggeli Magyarország*, 1941. június, 18. 5. old. Általában a vezér személye szimbolizálja az adott rendszer alapvető értékeit. Richard Taylor: *Film Propaganda. Soviet Russia and Nazi Germany*. 2., rev. ed. (Cinema and Society) I. B. Taurus, London – New York, 2009. 154. old.

¹⁵ *Reggeli Magyarország*, 1943. december 5. 3.; Horthy Miklós kultusza az „örök magyar erények” miatt nemzetkarakterológiai szempontból is értelmezhető, azonban a jelenség nem szűkíthető le kizárólag erre. Lásd Trencsényi Balázs: *A nép lelke. Nemzetkarakterológiai viták Kelet-Európában*. Argumentum – Bibó István Szellemi Műhely, Bp., 2011. (Eszmetörténeti könyvtár 14.)

¹⁶ *Nemzeti Újság*, 1943. június 18. 1. old.; *Magyar Nemzet*, 1943. június 18. 1. old.

¹⁷ Povedák István: *Álhősök, hamis istenek? Hős- és sztárkultusz a posztmodern korban*. Gerhardus, Szeged, 2011. 167. old.

¹⁸ *Levente*, 1940. március 16. 81. old.

¹⁹ *Az Est*, 1931. december 8. 6. old.

²⁰ Herczeg Ferenc: *Horthy Miklós*. Singer és Wolfner, Bp., 1939. 10. old.

²¹ *Magyarország*, 1938. június 18. 2. old.

²² *Pesti Hírlap*, 1943. június, 19. 1. old.

Íme: nehéz időkben csodálatos összhangja a nemzet sorsát irányító legfőbb tényezőknek: a nemzeti akarathoz és a kormányzói akarathoz.”²³

Még arra is volt példa, hogy a vezért a nemzet ereje és egészsége forrásának nevezzék. A *Nemzeti Újság* szerint Horthy Miklós „a nemzet életerejének megtestesülése”.²⁴ Nélküle nem képzelhető el a nemzet fennmaradása, túlélése, mert a vezér teste erőt sugároz annak érdekében, hogy a nemzet gyarapodjék, fennmaradjon és éljen.²⁵ „A dermedt és ájult testekben ő volt az először megdobbanó szív. Tőle kaptuk akkor – abban a sötét és borult évben [1920-ban] – az életet, s tőle az elkövetkező tizenöt év során erőt és egészséget.”²⁶

A vezérkép azon eleme, amely szerint Horthy a nemzet megtestesítője az általam átnézett országos napilapokban²⁷ egyre gyakoribbá vált az évek során.²⁸ A kormányzó születésnapjain 1938-ig még viszonylag ritkán, évente legfeljebb tízszer, ám a hetvenedik születésnapját követően, a Horthy-kultusz csúcspontján már jóval többször szerepelt a cikkekben: 1938-ban 35-ször, 1941-ben 37-szer, 1943-ban 83-szor. Hasonló a tendencia a névnapjain is, csak hogy e jeles napon már az 1930-as években is évente több mint tízszer fordult elő (1933: 16; 1935: 14), és a korszak végén a növekedés nem volt annyira látványos. 1943-ban így csak 32 alkalommal alkalmazták az újságírók a vezérképnek ezt az elemét.

Érdeemes megvizsgálni, milyen mértékben és módon alkalmazható a Horthy-kultusz vizsgálatában Ernst H. Kantorowicz elmélete a király két testéről.²⁹ Eszerint a középkori uralkodónak halandó, természetes fizikai teste mellett volt egy misztikus, halhatatlan politikai teste is (*corpus mysticum*), amely az államot, a királyságot jelképezte. A misztikus test tehát a közösséget szimbolizálta, amelynek része a király és az alattvalók, míg a feje az uralkodó. Ez az elképzelés az egyház misztikus testének fogalmából eredt. Krisztusnak is volt anyagi, halandó teste és egy misztikus, halhatatlan teste. Az utóbbi köré szerveződött az egyház (*corpus Christi*).³⁰ Az egyház misztikus testének a feje természetesen Jézus Krisztus, a tagjai

²³ *Pesti Hírlap*, 1939. november 16. 1. old. Ezen a ponton is érdemes utalni a kortárs vezérképeken belül kimutatható párhuzamokra. Az *akarat diadala* című filmben például a következőket mondja Rudolf Hess a Führerről: „Te vagy Németország. Amikor te cselekszel, a nemzet cselekszik. Amikor te ítélsz, az emberek ítélnék”. Taylor: *i. m.* 167. old.

²⁴ *Nemzeti Újság*, 1942. június 18. 1. old. Összehasonlításképpen idézhető az egyik Hitler-méltatásból: „A német nemzet elpusztíthatatlan életerejének jelképét látjuk [...] benne, amely Adolf Hitlerben öltött eleven alakot.” Idézi Kershaw: *i. m.* 107. old. Itt nincs mód az első világháború utáni vezérkultuszok összehasonlítására, de a vezérképek tartalmát illetően kimutathatók hasonlóságok, míg más téren – természetesen – markáns különbségek.

²⁵ Lafferton Emese: Az ember és a társadalom testéről a modern tudományok tükrében. *Replika*, 1997. (<http://www.c3.hu/scripta/scripta0/replika/28/test.htm> – Letöltés: 2013. július 29.)

²⁶ *Budapesti Hírlap*, 1935. március 1. 1. old.

²⁷ A kutatásom során 18 országos napilapra támaszkodtam, amelyeket igyekeztem a politikai orientációjuknak megfelelően reprezentatív módon kiválasztani. Ennek eredményeként az 1919 és 1938 közötti időszakhoz a radikális jobboldali *Szózat* és a *Függetlenség*, a katolikus klérus szócsövének tekinthető, a Központi Sajtóvállalat által kiadott *Új Nemzedék* és *Nemzeti Újság*, a konzervatív irányultságú *Budapesti Hírlap* és a *8 Órai Újság*, a polgári liberalizmus különféle árnyalatait képviselő *Pesti Napló*, *Pesti Hírlap*, *Esti Kurír*, *Az Est* és *(Az) Újság*, illetőleg a szociáldemokrata *Népszava* cikkeit elemeztem. Az 1938 és 1944 közötti évek kutatásához kiválasztott napilapok listája, néhány lap megszűnése és a szélsőjobboldal megerősödése miatt, részben módosult. Így a már felsorolt lapok mellett – a *Szózat*, a *Függetlenség*, a *Budapesti Hírlap*, a *Pesti Napló* és *Az Est* kivételével – a szélsőjobboldali *Pesti Újságot*, *Összetartást*, *Magyarságot* és *Új Magyarságot*, illetve a konzervatív irányultságú *Magyarországot* és *Magyar Nemzetet* kutattam.

²⁸ Nem tettem különbséget a vezér testére vonatkozó – e tanulmányban bemutatott – különböző utalások között, így ezek az értékek minden olyan állításra vonatkoznak, amelyek a vezért a nemzet megtestesítőjeként ábrázolták.

²⁹ Az elmélet bonyolultabb, mint itt bemutatom, de az elemzés szempontjából ezt is elegendőnek tartom.

³⁰ Krisztus misztikus testéről először Pál apostol írt (1Kor 12,12–27). Ennek kulcsmondata a következő: „Ti pedig Krisztus teste vagytok, és egyenként annak tagjai.”

pedig a keresztények.³¹ A Krisztus testével kapcsolatos keresztény hagyomány így tovább élt egészen a modern korig, az eredetitől eltérő kontextusban is alkalmazták, igaz, idővel ez a tradíció egyszerűsödött. Kantorowicz elmélete a modern vezérkultuszok elemzésében is alkalmazható.³² Horthy kultuszában a vezér testére utaló kijelentések elszórva, mindig egy nagyobb gondolatmenet részeként fordulnak elő a szövegekben. Kifejezetten a vezér testével foglalkozó szöveg tudtommal nem született. Miután van néhány feltűnő hasonlóság a kultikus szövegekből kibontakozó Horthy-kép és a király két testének elmélete között, e hagyomány – bizonyos téren módosult – tovább éléséről beszélhetünk az első világháború utáni Magyarországon. Alapvető különbség, hogy a nacionalizmus diskurzusában Horthy Miklós misztikus teste nem a magyar államot, hanem a halhatatlan magyar nemzet közösségét jelképezte, egy megszakíthatatlannak beállított történeti folytonosságot, időtlenített, „örök” erényeit és főbb tulajdonságait. Értelemszerűen már csak azért sem az államot (a trianoni ország területét) szimbolizálta, mert a magyarság több állam területén élt, márpedig a határon túli magyarok kizárása a vezér vezette közösségből nem volt a korszak szimbolikus politikájának célja.³³ Ezen túlmenően Horthy azért sem testesítette meg a trianoni Magyarországot, mert vezérkultuszának központi eleme nem a fájdalom és a megaláztatás felidézése volt, hanem a „feltámadás” és a „szebb jövő” ígérete.³⁴ Ezzel magyarázható, hogy a képi megjelenítéseken a vezér arcképe mellett a történelmi, nem pedig a trianoni magyar állam területe volt látható.³⁵ Horthy misztikus testének tagja volt minden magyar, akik rajta keresztül értelmezhatték magukat a nemzet tagjaként.³⁶ Onnantól kezdve beszélhetünk Horthy misztikus testéről (a halandó teste mellett, amelyet sportolás, vadászat közben, családi körben, idealizált portrékon stb. vizuálisan gyakran ábrázoltak), amikor a kultikus interpretációnak része lesz az a gondolat, hogy a nemzet kiválasztotta, felismerte vezérét 1919-ben, azt a férfiút, akiben az örök nemzeti erények megtestesítőjét látta. Ráadásul számos magyar uralkodót a kortársak egy része nem tekintett a nemzetből valónak, Horthyt viszont igen. Ez azt is jelentette, hogy a nemzet „öröktől fogva” létezik ugyan, de vezetői nem minden esetben testesítették meg a magyarságot. A Horthy-kultusz bemutatásához korlátozásokkal és módosításokkal alkalmazható Kantorowicz elmélete, amellyel jobban kidomboríthatók annak vallásos, misztikus jellegzetességeit.

A VEZÉR AZ ÁLLAM FEJE

Voltak olyan kijelentések is, amelyek a magyar állam „fejeként” méltatták a kormányzót, tehát nem a vezér testére helyeződött a hangsúly, hanem a politikai rend vagy a nemzet

³¹ Ernst H. Kantorowicz: *The King's Two Bodies. A Study in Medieval Political Theology*. Princeton University Press, Princeton – New Jersey, 1997. 199., 209–21., 214. old.; Rév István: A testetlen Szent Korona. *Beszélő*, 2002. (<http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-testetlen-szent-korona> – Letöltés: 2012. augusztus 5.)

³² A király két testének eszmetörténeti háttéréhez lásd például Victoria Kahn: *Political Theology and Fiction in the King's Two Bodies. Representations*, 2009. 1. szám, 77–101. old.; Kantorowicz elméletét a szovjet típusú vezérkultuszokra is alkalmazzák. Ez a megközelítés nem teljesen pontos, miután, bizonyos kivételektől eltekintve, elsősorban a párt szimbolizálta a társadalom halhatatlan testét. Kiállítás az OSA Centrális Galériában (2003. március), Maja Brkljacic disszertációja Titórról (CEU, 2009). Apor Balázs: *Communist Leader Cults in Eastern Europe: Concepts and Recent Debates*. In: Anssi Halmesvirta (ed.): *Cultic Revelations: Studies in Modern Historical Cult Personalities and Phenomena*. Jyväskylä–Pécs, 2010. (Spectrum Hungarologicum 4.) 60–61. old.

³³ A királyságot nem is testesíthette meg, miután nem volt megkoronázva.

³⁴ A kormányzót méltató cikkekben előfordultak utalások a megkínzott, meggyötört és keresztre feszített Magyarország testére, de ezek a (részben már leküzdött) múltat jelképezték. Az irredenta kultusz keretei között ennek több képes ábrázolása is készült. Lásd például William Christian Jr. – Krasznai Zoltán: A limpiasi csodás feszület és Magyarország kálváriája. *Aetas*, 2003. 3–4. szám, 137–154. old.; Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Kalligram, Pozsony, 2009.

³⁵ Az ország területi integritását, az államot és idővel már a nemzetet is megtestesítette a Szent Korona. Tehát a magyar állam és a nemzet egységének szimbolikus kifejezésére, megtestesítésére korábban is történt kísérlet.

³⁶ Apor: *i. m.* 60. old.

metaforájaként alkalmazták az emberi testet. Az előbbire elsősorban a kormányzóválasztással kapcsolatban említhetők példák. Azt a napot ugyanis a magyar történelem új kezdőpontjaként állították be a kortársak, miután a magyar államnak „végre van [...] feje, amely az erőt és hatalmat képviseli bent és kifelé is”.³⁷ 1920. február 4-én jelentek meg *Az Est*ben az alábbiak: „Nem állhat fej nélkül az ország, mert a fejetlenség azt jelenti, hogy nagyon is sok feje van, ami a legnagyobb fejetlenséget jelenti. Valaki kell, akit a közbizalom mindnyájunk fölé helyezzen, aki megtestesítse az alkotmányt, kell valaki, aki tud parancsolni.”³⁸ A politikai rend hierarchiájának kifejezésére a kultikus szövegek az emberi test metaforáját is alkalmazták, ám voltak különbségek.³⁹ A *Dunántúli Hírlap*, a katolikus sajtó egyik vidéki képviselője az ideiglenességet hangsúlyozta: „végre van fejünk, ki elkészíti útját annak, ki eljövend”, akinek „fején Szent István koronája tündököl majd”.⁴⁰ Horthy Miklós a legitimista álláspont szerint tehát csak átmenetileg vezére, „feje” a magyarságnak.

A SPORTOLÓ VEZÉR

Misztikus teste mellett Horthynak volt persze természetes teste is. Az életéről szóló összefoglalók (cikkek, beszédek stb.) szinte kivétel nélkül kiemelték, hogy rendszeresen sportol (vívás, lovaglás, céllövés), tehát a kormányzó fizikai erőnléte és egészségi állapota megfelelő. Ráadásul e sportágakat nemzeti sportként jellemezték, ami szintén hozzájárult a vezér és a nemzet kapcsolatának erősítéséhez. Erről a képes összeállítások is beszámoltak, amikor sportolás és vadászat közben készült fényképeket adtak közre a kormányzóról.⁴¹ A vadászat emellett kifejezetten a férfiaság, a férfivirtus, az erő és a harc, a versengés megnyilvánulásaként is értelmezhető.⁴² A nemzet vezérének erejét, fizikumát, izmos testfelépítését és értelemszerűen az egészségét, tehát az alkalmasságát és rátermettségét bizonyítja: „A sport egész embert kíván, s ha a sportokban megedzett, tökéletes jellemű férfi veszi izmos kezébe az ország gyeplőjét, mindenkinek éreznie kell, hogy jó úton, biztos kezekben haladunk előre.”⁴³

1940-ben „a magyar sport legfőbb patrónusaként” méltatták rövidebb cikkekben egyes napilapok sportrovatában.⁴⁴ Ez érthető, mert a propaganda a gazdaságpolitikától kezdve a külpolitikán át egészen az oktatáspolitikáig minden sikert, eredményt az államfő nevével hozott kapcsolatba. A sportban is, amely a magyar „újjászületés” szempontjából is kiemelt jelentőségre tett szert, miután ugyanis „a trianoni békeparancs még a fegyvert is eltiltotta a magyar öklöktől, a sportban jutott kifejezésre minden magyar férfias erény: bátorság, elszántság, szívósság, keménység, élni akarás”.⁴⁵

A VEZÉR ÉLETKORA

Horthy Miklós kora és egészségi állapota is gyakori elem, elsősorban a születésnap méltatásokban.⁴⁶

³⁷ *Székesfehérvári Friss Újság*, 1920. március 3. 1. old.; lásd még *Új Nemzedék*, 1920. március 2. 1. old.

³⁸ *Az Est*, 1920. február 4. 1. old.

³⁹ Lafferton: *i. m.*; Sinkó Katalin: A megsértett Hungária. In: Hofer Tamás (szerk.): *Magyarok Kelet és Nyugat közt. A nemzettudat változó jelképei. Tanulmányok*. Néprajzi Múzeum – Balassi, Bp., 1996. 270. old.

⁴⁰ *Dunántúli Hírlap*, 1920. március 2. 1. old.

⁴¹ Lásd például *Képes Vasárnap*, 1940. március 1. 19. old.

⁴² Hadas Miklós: A vadásztól a falkavadászatig. *Rubicon*, 2009. 7–8. szám, 32–39. old.

⁴³ *Pesti Hírlap Vasárnapja*, 1930. március 2. 22. old.

⁴⁴ Például *Magyar Nemzet*, 1940. március 1. 8. old.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Ez teljes mértékben eltért a Mussolini-kultustól, miután a Duce nem kívánt tudomást venni az öregedés folyamatáról. Ráadásul az olasz sajtó, ellentétben a magyarral, nem is írhatott a vezér betegségeiről, ahogyan a születésnapjairól sem. Andreides Gábor: Pózban az igazság. Mussolini: a diktátor, aki nem rajongott a

Az egyik markáns, először 1928-ban felbukkanó üzenet szerint a kormányzó a kora ellenére is „frissen”, egészségesen tölti be hivatalát. „Ez az elpusztíthatatlan ruganyos fiatalság pedig annál nagyobb csodája az Istennek, mert Horthy Miklós hatvan esztendejéből az utolsó 14 olyan körülmények között telt el, amelyek egyformán igénybe vették a fizikumát és az idegeit.”⁴⁷ 1936-ban azt írta a *Pesti Napló*, hogy „töretlen testi-lelki frissességben, egészségének viruló erejében érte meg hatvannyolcadik születésnapját”.⁴⁸ Szinte ugyanez volt olvasható 1941-ben a *Pesti Hírlap* hasábjain: „ezt a napot viruló egészségben, töretlen testi és szellemi erővel érte meg.”⁴⁹ Előfordultak hálálkodások Istennek, mert „a Mindenható kegyelméből egészségben és töretlenül acélos erővel áll vezéri helyén az első magyar”.⁵⁰ „Örülünk annak, hogy Horthy Miklós fölött nyomtalanul múlnak el az évek, hogy egészsége, munkabírása, kedélye és a közügyek iránt való meleg érdeklődése éppen olyan friss és töretlen, mint amikor neve először szökkent fel a magyar égboltra.”⁵¹

A kormányzó hetvenötödik születésnapján, 1943-ban, sem hiányoztak az ilyen állítások.⁵² Horthy betegségei sem szorultak ki az idealizált vezérképből. A sajtó mindig hírt adott a kormányzó egészségi állapotáról, általában rövid terjedelemben. A manipuláció azonban ezen a téren is kimutatható. A legújabb kutatások szerint 1941 végén az MTI hírei eltúlozták az államfő betegségének súlyosságát, a kormányzóhelyettes-választás előtt álló kormányzat ugyanis így akarta befolyásolni a közvéleményt.⁵³ A fenti idézetek lényege úgy foglалható össze, hogy a vezér, mint minden esendő és halandó ember, öregszik, ennek ellenére egészségi állapota kiváló, és a fizikai ereje sem hagyta el, azaz továbbra is rendelkezik azokkal az emberfeletti képességekkel, amelyekkel korszak propagandája mindvégig felruházta. Mindez érthető, miután a propaganda szintjén az ország sorsa kizárólag Horthy vállán nyugodott, a vezérkép egyáltalán nem árulhatott el gyengeséget: eltökéltséget, erőt, határozottságot, magabiztosságot és teljes mértékű alkalmasságot kellett sugározni.⁵⁴ A cikkek végeredményben nem is nagyon túloztak, a kormányzó egészségi állapota alapvetően jónak volt mondható.

születésnapokért. *Múlt-kor*, 2011. 4. szám, 51. old.; Simonetta Falasca-Zamponi: *Fascist Spectacle. The Aesthetics of Power in Mussolini's Italy*. Los Angeles – London, 1997. 73. old.

⁴⁷ *Pesti Hírlap*, 1928. június 19. 5. old.

⁴⁸ *Pesti Napló*, 1936. június 18. 3. old.

⁴⁹ *Pesti Hírlap*, 1941. június 18. 1. old.

⁵⁰ *8 Órai Újság*, 1932. június 18. 5. old.

⁵¹ *Nemzeti Újság*, 1937. június 18. 9. old.

⁵² *Újság*, 1943. június 18. 1. old.; *Népszava*, 1943. június 18. 1. old.

⁵³ Bern Andrea: Dinasztialapítási kísérlet vagy konzervatív összefogás? A kormányzóhelyettes-választás elvi, politikai háttere, 1936–1942. In: Erdődy Gábor (főszerk.): *Visszatekintés a 19–20. századra*. Tanulmányok. ELTE TDI Új- és Jelenkori Magyar Történeti Program, Bp., 2011. 138–142. old.

⁵⁴ Olasz Lajos: *A kormányzóhelyettesi intézmény története (1941–1944)*. Akadémiai, Bp., 2007. 427–428. old.